

Journal of Research in Educational Systems

Volume 17, Issue 60, 2023
Pp. 94-108

Print ISSN: 2383-1324
Online ISSN: 2783-2341

Homepage: www.jiera.ir

Article Info:

Article Type:
Research Article

Article History:
Received January 27, 2023
Received In Revised Form
March 26, 2023
Accepted April 30, 2023
Published Online May 05,
2023

Keywords:
Evaluation,
Higher Education,
Monitoring, ranking,
System,
Validation

Critical Review of the National Monitoring and Evaluation System in Iran's Higher Education: Providing Favorable Policy Proposals

Ehsan Parvin¹ | Atefeh Rigi²

1. Ph.D. in Higher Education Management, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. E-mail: ehsan_parvin@yahoo.com
2. *Corresponding Author*, Ph.D. in Higher Education Development Planning, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. E-mail: atefe.rigi@gmail.com

ABSTRACT

The aim of the current research is critical examine the national system of monitoring and evaluation in Iran's higher education, which used a qualitative approach and a descriptive phenomenological method. The participants in the research included 16 university and research institute experts who are knowledgeable about the field of study. The purposeful sampling method was snowball type. In order to collect data, a semi-structured interview tool was us until theoretical saturation was reached, and in order to analyze the data, the content analysis method was performed with an inductive approach based on Granheim and Lundman's model. The results showed that the challenges of the national monitoring, evaluation and validation system in Iran's higher education system are six categories: the multiplicity of monitoring and evaluation institutions and the absence of a national institution and trustee for the monitoring and evaluation of universities, centers and institutions of higher education; lack of clear, specific and standard criteria for measuring, monitoring, evaluating and ranking universities; centralization in the evaluation of universities, institutes and higher education centers by the government; Academics' belief, trust and weak belief in the importance and benefits of monitoring and evaluation; Lack of a suitable and comprehensive database for evaluation and validation; Weakness of the culture of accountability, follow-up, demanding and evaluation in the higher education system were divided and finally political strategies were presented to improve the national system of monitoring and evaluation of higher education in Iran.

Cite this article: Parvin, E., & Rigi, A. (2023). Critical Review of the National Monitoring and Evaluation System in Iran's Higher Education: Providing Favorable Policy Proposals. *Journal of Research in Educational Systems*, 17(60), 94-108. <https://doi.org/10.22034/jiera.2023.383428.2908>

© The Author(s) **Publisher:** Iranian Educational Research Association
DOI: <https://doi.org/10.22034/jiera.2023.383428.2908>

پژوهش در نظام‌های آموزشی

دوره ۱۷، شماره ۶۰، ۱۴۰۲
ص ۹۴-۱۰۸

شاپا (چاپی): ۱۳۲۴-۲۳۸۳

شاپا (الکترونیکی): ۲۳۴۱-۲۷۸۳

Homepage: www.jiera.ir

درباره مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۱/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۲/۱۵

واژه‌های کلیدی:

ارزیابی،

اعتبارسنجی،

رتبه‌بندی،

نظارت،

نظام آموزش عالی

بررسی انتقادی نظام ملی نظارت و ارزیابی در آموزش عالی ایران: ارائه پیشنهادهای سیاستی مطلوب

احسان پروین^۱ | عاطفه ریگی^۲ ✉

۱. دانش‌آموخته دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه علامه طباطبائی. رایانامه:

ehsan_parvin@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول: دانش‌آموخته دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، دانشگاه کردستان. رایانامه:

atefe.rigi@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی انتقادی نظام ملی نظارت و ارزیابی در آموزش عالی ایران بود که از رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی توصیفی استفاده شد. که در سال ۱۴۰۱ تعداد ۱۶ نفر از خبرگان دانشگاهی و پژوهشگاهی آگاه به حوزه مورد مطالعه در پژوهش مشارکت داشتند. روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله برفی بود. در راستای جمع‌آوری داده‌ها، از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته تا رسیدن به اشباع نظری استفاده شد و به‌منظور تحلیل داده‌ها روش تحلیل محتوا با رویکرد استقرایی مبتنی بر الگوی گرانهایم و لاندمن انجام شد. نتایج نشان داد چالش‌های نظام ملی نظارت، ارزیابی و اعتبارسنجی در نظام آموزش عالی ایران شش مقوله؛ تعدد نهادهای نظارت و ارزیابی و عدم وجود یک نهاد و متولی ملی نظارت و ارزیابی دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات آموزش عالی؛ نبود معیارهای شفاف، مشخص و استاندارد برای سنجش، نظارت، ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها؛ تمرکزگرایی در حوزه ارزیابی دانشگاه‌ها، مؤسسات و مراکز آموزش عالی از جانب دولت؛ اعتقاد، اعتماد و باور ضعیف دانشگاهیان نسبت به اهمیت و فایده نظارت و ارزیابی؛ عدم وجود یک پایگاه اطلاعاتی مناسب و جامع به‌منظور ارزیابی و اعتبارسنجی؛ ضعف فرهنگ پاسخگویی، پیگیری، مطالبه‌گری و ارزیابی در نظام آموزش عالی تقسیم‌بندی شدند. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، مشکلات موجود در نظام نظارت و ارزیابی آموزش عالی کشور اگر به درستی مدیریت نشوند تجربه آسیب جمعی در قالب بسیاری از ابعاد آموزش عالی بروز می‌دهد؛ در صورتی که می‌توان با اتخاذ سیاست‌های مناسب در جهت بهبود کیفیت سیستم ملی نظارت و ارزیابی آموزش عالی حرکت نموده و به یک فرصت تبدیل شوند.

استناد به این مقاله: پروین، ا. و ریگی، ع. (۱۴۰۲). بررسی انتقادی نظام ملی نظارت و ارزیابی در آموزش عالی ایران: ارائه

پیشنهادات سیاستی مطلوب. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۷(۶۰)، ۹۴-۱۰۸.

<https://doi.org/10.22034/jiera.2023.383428.2908>

ناشر: انجمن پژوهش‌های آموزشی ایران

© نویسندگان

مقدمه

در طول قرن‌های متمادی دانشگاه با انجام رسالت آموزش و پژوهشی خود، نقش اساسی در توسعه جوامع توسعه‌یافته به عهده داشت است. هم‌زمان با انجام این وظایف، دانشگاه راهبردهای توسعه و ترقی را ایجاد و یک نقش مهم و اساسی در ایجاد فرصت‌ها برای افراد و توسعه دانش و فناوری‌ها ایفا می‌کند. کشورها و حکومت‌ها به این باور رسیده‌اند که مراکز آموزش عالی و دانشگاه، در شکل دادن به ساخت دانش نقش مهمی را به عهده دارند و در صورتی که با آموزش عالی در ارتباط باشند؛ نوآوری و خلاقیت در جامعه توسعه پیدا می‌کند (Shehatta & Mahmood, 2016). به همین منظور، دانشگاه‌ها نقش اساسی را در اشاعه و توزیع دانش جدید در دنیای مدرن در حال تغییر دارند (Arkali Olcay & Bulu, 2017). بنابراین یکی از چالش‌های مهم برای دانشگاه‌ها و مؤسسات دانشگاهی امروز به‌عنوان ستون فقرات جامعه، ارائه دانش و آموزش جوانان برای پرداختن به چالش‌های پیچیده جهانی است (Fernate et al, 2009).

از آنجایی که آموزش عالی برای حضور در عرصه‌های رقابت‌های بین‌المللی و توسعه فرصت‌های ملی نیازمند داشتن ویژگی‌های مطلوبی است از این‌رو کیفیت آن و ارزیابی کیفیت به‌عنوان یک شاخص مهم تلقی خواهد شد (Hazelkorn, 2009).

تضمین کیفیت آموزش عالی یک اصطلاح عام و کلی است که ناظر بر ارزیابی، نظارت، تضمین، حفظ و بهبود کیفیت نظام آموزش عالی، مؤسسات و یا برنامه‌های آن است (Vlasceannu, 2004). بسیاری از کشورها چندین دهه سابقه در زمینه فعالیت‌های مرتبط با تضمین کیفیت دارند که منجر به شکل‌گیری شبکه‌های بین‌المللی تضمین کیفیت در مناطق مختلف جهان شده است، نظیر «شبکه بین‌المللی آژانس‌های تضمین کیفیت در آموزش عالی» و «شبکه تضمین کیفیت آسیا و اقیانوسیه» به عبارتی می‌توان چنین بیان نمود که امروزه تضمین کیفیت و فعالیت‌های مرتبط با آن به یک گفتمان رایج و یک کلان روند آموزش عالی در بسیاری از کشورها تبدیل شده است. سیستم ارزیابی در آموزش عالی نقش گردآوری

اطلاعات، محاسبه شاخص‌ها، مقایسه با استانداردها و همچنین تفسیر و تحلیل نتایج، گزارش رسمی و درنهایت ارائه بازخورد و استفاده از اطلاعات به دست آمده برای ارائه خدمات کارآمد و اثربخش از طریق سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی استراتژیک را عهده‌دار است (یارمحمدیان و همکاران، ۱۳۹۳).

بر این اساس کشورها در تلاش‌اند که کیفیت آموزش عالی ملی خود را ارتقا دهند و به رقابت در عرصه بین‌المللی نیز توجه داشته باشند و سیاست‌های مختلفی را برای ایجاد دانشگاه‌هایی هم‌سطح دانشگاه‌های جهانی اتخاذ می‌کنند (Shehatta & Mahmood, 2016). این نکته را نیز باید اذعان کرد که مشارکت در علم و همکاری بین‌المللی، نیازمند رقابت با رقبا است (Waters, 2001) که این مهم موقعیت و فرصت مناسبی را برای نظام‌های اقتصادی در کشورهای در حال توسعه مهیا نموده است تا بتوانند از نتایج و دستاوردهای اقتصاد جهانی بهره ببرند (Moyo, 2009). بنابراین یکی از رسالت‌های اصلی هر سیستم آموزشی، ارتقاء کیفیت آموزشی است. ارزیابی یکی از قوی‌ترین ابزارها برای توسعه استراتژیک در محیط‌های آموزش عالی است برنامه‌ریزان آموزش عالی حرفه‌ای می‌توانند از ارزیابی برای شناسایی نقاط قوت و ضعف خود استفاده کنند و مسئولیت نیازهای آموزشی در سطح ملی و بین‌المللی را بر عهده بگیرند و به‌طور مداوم روند آموزش و کیفیت برنامه‌ها را بهبود بخشند (Peng & Tzen, 2012).

واضح است که ارزیابی بسته به هدف مجری ارزیابی برای مقاصد مختلفی به کار برده می‌شود. بنابراین ارزیابی می‌تواند به قصد بهبود، تصدیق و پاسخگویی، ایجاد انگیزش و اطلاع‌رسانی و افزایش آگاهی و یا برای اعمال قدرت بکار رود و در هر صورت مطلوب آن است که هدف اصولی ارزیابی تبیین ارزش و شایستگی پدیده مورد ارزیابی باشد. در زمینه آموزش و نظام آموزشی مهم‌ترین (مطلوب‌ترین) هدف آن آگاهی از وضعیت موجود و میزان فاصله آن با وضعیت مطلوب پدیده یا موضوع مورد ارزیابی است، که بدان وسیله می‌توان با اتکا به داده‌های حاصل از اجرای فرایند ارزیابی، با یک برنامه‌ریزی جامع و راهبردی، به بهبود

منابع و تجهیزات موجود، به صورت عقلانی تری بهره ببرند. فاکتورهای مرتبط به هم زیر را می توان در رابطه با اهمیت تضمین کیفیت بیان کرد:

نگرانی هایی در مورد کاهش استانداردهای دانشگاهی در برابر زمینه های گسترده، ظرفیت سنتی دانشگاه ها و نیازهای مدرن محیط های کار، محدودیت های بودجه دولت ها، پاسخ گویی بیشتر به مردم، محیط متحول آموزش عالی، افزایش تحرک دانشجویان و متخصصان دانشگاهی (Damm, 2002). همچنین، رویه های تضمین کیفیت می توانند به دو هدف اصلی یعنی پاسخگویی و بهبود؛ خدمت کنند (Sarrico, 2010).

Benito (2011) تضمین کیفیت در آموزش عالی بدون ارزیابی امکان پذیر نیست در خصوص لزوم ارزیابی کیفی در آموزش عالی تشریح می کند که چگونه می توان کیفیت آموزش های ارائه شده به وسیله دانشگاه ها را مورد اندازه گیری قرار داد؟ چگونه می توان دریافت که یادگیری مورد انتظار در دانشجویان رخ داده است؟ اولیا چگونه می توانند از این موضوع مطلع شوند که فرزند آن ها در دانشگاهی که هزینه پرداخت می کنند آموزش خوبی را دریافت خواهند نمود؟ دولت ها چگونه از اثربخشی آموزش های ارائه شده توسط دانشگاه ها اطلاع حاصل می کنند؟ این ها سوالات مهمی هستند که به انجام ارزیابی بر اساس کیفیت می توان به آن ها پاسخ داد لزوم پاسخگویی و مسئولیت پذیری نظام آموزش عالی و تضمین کیفیت مبتنی بر ارزیابی کیفی آن است از طریق انجام یک ارزیابی جامع می توان به نقاط ضعف و قوت پی برد و به بهبود نقاط ضعف و افزایش نقاط قوت پرداخت. ارزیابی از عناصر جدایی ناپذیر تمامی سازمان ها و برنامه ها است که بازخوردهای ناشی از انجام ارزیابی اقدامات آینده را تحت تأثیر قرار می دهد.

این مسئله روشن است که جهانی شدن و بین المللی شدن آموزش عالی منجر به تأثیرگذاری بر فرآیندها و سیاست های تعریف و مستندسازی کیفیت در آموزش عالی شده است. در میان سایر پدیده ها، منجر به افزایش فعالیت های اعتباربخشی شده است که از مرزهای ملی عبور می کنند.

وضعیت و حداکثر استفاده از امکانات و منابع موجود برای رسیدن به مقاصد و اهداف مورد نظر پرداخت (سمندری، ۱۳۹۵).

اولین موج توسعه ارزیابی در دهه ی ۱۹۶۰ آغاز شد. از سال های دهه ی ۱۹۷۰ به بعد است که مقوله ارزیابی در کشورهای مختلف اروپایی با سرعت بیشتری مورد استفاده قرار گرفت. امروزه اکثر کشورهای جهان دارای نهادهای مختلفی در زمینه نظارت و ارزیابی می باشند که ضمن پایش وضعیت آموزشی و پژوهشی و فناوری در مقایسه با سایر کشورهای منطقه و جهان، گزارشی تحلیلی را از وضعیت مطلوب برای مدیران آموزش عالی فراهم می نمایند (حاتمی و همکاران، ۱۳۹۰).

رجایی و همکاران (۱۴۰۱) در نتایج تحقیق خود بیان کرده اند: «در تضمین کیفیت عمده ترین کارکرد، بهبود کیفیت و افزایش پاسخگویی است. شیوه ارزیابی به صورت ملاک - محور و تکوینی و مخاطبان آن اغلب جامعه دانشگاهی اند.

در نتایج تحقیق زنگنه و همکاران (۱۳۹۹) بیان شده است: «عوامل سازمانی، انسانی، تجهیزات و زیرساختی و مدیریتی ارتباط معناداری با عوامل توسعه کارآفرینی دانشگاهی داشته و دانشگاه ها برای بهبود کیفیت متناسب با رشد کمی می بایست این عوامل را مدنظر داشته و در ارتقای کیفی آن تلاش کنند».

بنابراین با توجه به اهمیت بسیار بالای دانشگاه در رشد و توسعه کشور، ارزیابی عملکرد دانشگاه ها از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است (پری پور و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین (Dickeson, 2006) در ضرورت ارزشیابی آموزش عالی بیان می کند که ارزشیابی منجر به این خواهد شد، اعضای هیئت علمی و دانشجویان به عنوان نیروهای درون دانشگاه و اجتماعات آکادمیک به عنوان نیروهای بیرونی دانشگاه به میزان کیفیت فعالیت های علمی و آموزشی و هنجارهای دانشگاهی اشراف داشته باشند و یاران مؤسسه با خودارزیابی و با داوطلب شدن به ارزیابی بیرونی توسط همتایان تخصصی، شانس بهبود مداوم کیفیت خود را ارتقا دهند و از نتایج حاصل از ارزیابی به منظور عمل و برنامه ریزی متمرکز بر توسعه بهره گیرند و بتوانند در یک وضعیت و موقعیت رقابتی عقلانی از

شیوه‌های ارزیابی با منطقی توسعه می‌یابند که از دیدگاه خود فرد به سمت ادغام نظارت هم‌تایان خارجی می‌رود که ممکن است منجر به کمک‌های اساسی در زمینه بهبود نهادی شود. امروزه کیفیت دانشگاه‌ها از حساسیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ویژه‌ای برخوردار است؛ از این رو بررسی نظام ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و ارزیابی ملاک‌های مورد استفاده در آن و چگونگی اجرای ملاک‌های ارزیابی و اصلاح نواقص و کمبودهای آن، برای بهبود کیفیت و ارتقاء عملکرد دانشگاه‌ها برای اغلب کشورهای جهان به یک مهم تبدیل شده است و نیاز به پژوهش فراوان دارد. از این رو در این پژوهش تلاش شده است به بررسی انتقادی نظام کنونی ارزیابی سیستم آموزش عالی کشور پرداخته و راهکارهای سیاستی مناسب جهت اصلاح، بهبود و تقویت ارائه شود.

روش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی؛ به لحاظ زمانی، عرضی - مقطعی؛ به لحاظ مکان اجرا، میدانی؛ و به لحاظ چگونگی گردآوری داده‌ها کیفی است. از روش پدیدارشناسی توصیفی استفاده شد. با استفاده از روش هدفمند از نوع گلوله برفی و با در نظر گرفتن اشباع نظری در یافته‌ها تعداد ۱۶ نفر مشارکت‌کننده انتخاب شدند. مشخصات دموگرافیک مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ قید شده است.

بسیاری از آژانس‌های اعتباربخشی جهانی اکنون مؤسسات آموزش عالی را ارزیابی می‌کنند یکی دیگر از اثرات افزایش علاقه به اعتباربخشی بین‌المللی، توسعه سازمان‌های بین‌المللی آژانس‌های اعتباربخشی است. اهداف این سازمان‌ها این است که توسعه سیاست‌ها و رویه‌های مشترک، تعیین معیارهای مشترک برای اعتباربخشی، و کمک به انتقال برنامه‌های آموزش عالی و مدارک تحصیلی در سراسر مرزهای ملی و بین‌المللی (Taylor, 2018). ارزشیابی در قرن اخیر همواره یکی از نکات کلیدی بوده است و بدون شک این کنجکاوی با گذر زمان افزایش یافته است. (Wicking, 2020).

همچنین Chakraborty و همکاران (2021) در نتایج تحقیق خود بیان کرده‌اند: ارزشیابی سازنده؛ بخش اساسی آموزش و یادگیری است و باعث می‌شود یادگیرندگان که محصول آموزش دانشگاهی هستند در درازمدت اعتماد به نفس داشته باشند یافته‌ها نشان داد که نظارت و ارزیابی دانشگاه‌های بنگلادش نیاز به اصلاح دارد و به اندازه کافی مفید نیست و فقط بر دیدگاه‌های نظری تکیه کرده است و در عمل موفق عمل نکرده است.

ارزیابی دانشگاه‌ها به عنوان مؤسسات آموزشی، سیاستی است که هم در نظام آموزشی ملی و هم در نظام بین‌المللی تعبیه شده است. این فرآیند نشان‌دهنده یک چالش واقعی و نیاز به عملکرد مؤسسات در ایده‌آل‌ترین وضعیت ممکن است.

جدول ۱.

مشخصات دموگرافیک مشارکت‌کنندگان

کد مشارکت‌کننده	رتبه علمی	وابستگی سازمانی
۱ م	دانشیار	دانشگاه شهید بهشتی
۲ م	دانشیار	مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
۳ م	استاد	دانشگاه شهید بهشتی
۴ م	استادیار	دانشگاه علامه طباطبائی
۵ م	استاد	مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
۶ م	دانشیار	دانشگاه شهید بهشتی
۷ م	استادیار	دانشگاه شهید بهشتی
۸ م	استاد	دانشگاه آزاد اسلامی
۹ م	دانشیار	شورای عالی انقلاب فرهنگی
۱۰ م	دانشیار	دانشگاه امیرکبیر

کد مشارکت‌کننده	مرتبۀ علمی	وابستگی سازمانی
۱۱ م	استادیار	دانشگاه علم و فرهنگ
۱۲ م	استادیار	ستاد راهبری نقشه جامع علمی کشور
۱۳ م	دانشیار	پژوهشگاه مواد و انرژی
۱۴ م	استادیار	ستاد راهبری نقشه جامع علمی کشور
۱۵ م	استادیار	وزارت علوم
۱۶ م	استاد	پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

یافته‌ها

بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده از تحلیل محتوای استقرایی مصاحبه‌ها، چالش‌های نظام ملی نظارت، ارزیابی و اعتبارسنجی در نظام آموزش عالی ایران در شش مقوله تقسیم‌بندی شدند و در نگاره ۱ نشان داده شده است.

در راستای جمع‌آوری داده‌ها، از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا با رویکرد استقرایی مبتنی بر الگوی Graneheim and lundman (2004) استفاده شد. برای بررسی اعتبار یافته‌های پژوهش حاضر نیز از دو راهبرد بررسی توسط اعضای مشارکت‌کننده در پژوهش و بررسی توسط همکاران استفاده شد.

شکل ۱.

چالش‌های نظام ملی نظارت، ارزیابی و اعتبارسنجی در نظام آموزش عالی ایران

می‌تواند متفاوت باشد و بر اساس رشته‌های مختلف شاخص‌ها می‌توانند متفاوت باشند».

۳) تمرکزگرایی در حوزه ارزیابی دانشگاه‌ها، مؤسسات و مراکز آموزش عالی از جانب دولت و حاکمیت: واژه تمرکز به خودی در نظام آموزش عالی بیشتر به‌عنوان یک نگرش و تفکر مانع قلمداد می‌شود. کنترل‌های نهادهای مرکزی و دولتی باعث می‌شود که دانشگاه در یک چارچوب خاص و مشخص حرکت کند که راه را برای فعالیت‌های دیگر می‌بندد. کنترل بیش‌ازحد باعث می‌شود که دانشگاه نتواند توانایی خود را نشان دهد، زمانی که کنترل از جانب نهادهای بالادستی زیاد باشد استقلال دانشگاه‌ها نیز در خطر می‌افتد که این با رویکردهای دانشگاه همخوانی ندارد. کاهش تمرکز در نظام ارزیابی دانشگاه‌ها را به سمت نظام نظارت و ارزیابی مطلوب سوق خواهد داد.

مشارکت‌کننده شماره (۹) به این مورد اشاره کرده است: «میزان، استقلال دانشگاه‌ها است. یعنی شاید این مهم‌ترین باشد و باید آن را در رأس جدول قرار دهیم، باید اینکه دانشگاه چه اندازه استقلال عمل در تصمیم‌گیری‌ها دارند. شاید سیاست‌گذاری‌های کلان دانشگاه‌ها، که این یکی از آرزوهایی بود که در قانون وزارت علوم تحقق پیدا کرد ولی در عمل اجرا نمی‌شود. کیفیت ارزشیابی‌ها خیلی می‌تواند تحت تأثیر میزان استقلال دانشگاه‌ها باشد، اما با توجه به اینکه سیستم دوستدار تمرکز است و بر کل آن تمرکزگرایی اعمال می‌شود. بنابراین، دانشگاه‌ها و سیستم ارزیابی و نظارت نیز به‌نوعی متمرکز اعمال می‌شود».

۴) عدم اعتقاد، اعتماد و باور دانشگاهیان نسبت به اهمیت و فایده نظارت و ارزیابی: از مسائلی که در امر نظارت و ارزیابی مشکل‌ساز هستند این است که بعضی از نهادهای و افراد مسئول نظارت و ارزیابی دانشگاه‌ها در اثر عدم آگاهی از قوانین و مقررات و فنون نظارت و ارزیابی و نداشتن تجارب لازم، مسائل اساسی را رها کرده و به موارد جزئی می‌پردازند و آن را بزرگ جلوه می‌دهند. رفتارهایی از این دست نگرش دانشگاهیان را نسبت به ارزیابی تغییر داده و این باور شکل می‌گیرد که مقوله ارزیابی هیچ‌گونه اهمیتی ندارد.

در ادامه مقولات به دست آمده در نتایج تفسیر خواهد شد: (۱) تعدد نهادهای نظارت و ارزیابی و عدم وجود یک نهاد متولی ملی نظارت و ارزیابی دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات آموزش عالی: یکی از مشکلات بسیار اساسی در امر نظارت و ارزیابی در دانشگاه‌ها، تعدد نهادها و سازمان‌های نظارتی و گاهی تداخل وظایف و عدم هماهنگی میان این سازمان‌ها است که این امر موجب می‌شود برخی از دانشگاه‌ها مورد بازرسی‌های متعدد قرار می‌گیرند که موجب نارضایتی مدیران و کارکنان این دانشگاه‌ها را فراهم می‌آورد و از سوی دیگر برخی از دانشگاه‌ها بدون هر نوع کنترل و نظارتی رها می‌شوند.

مشارکت‌کننده شماره (۱۰) اشاره دارد:

«مشکل تعدد نهادهای نظارت و ارزیابی در آموزش عالی داریم، الان در داخل خود وزارت علوم این مراکز یکی نیستند و زیاد هستند، بهداشت خودش انجام می‌دهد، ISC خودش انجام می‌دهد، شورا خودش انجام می‌دهد، این چیز مناسبی نیست و باید همه این‌ها در قالب یک نظام باشند».

۲) نبود معیارهای شفاف، مشخص و استاندارد برای سنجش، نظارت، ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها: همواره وجود شاخص‌هایی که طبق آن ما بتوانیم دانشگاه‌ها را بر اساس آن ارزیابی کنیم از معضلات اساسی است، زیرا وجود شاخص باعث می‌شود خروجی‌ها را کمی نموده و آن را با هدف مقایسه نماید و مغایرت را برطرف کند. مبنای قضاوت صحیح، وجود اطلاعات شفاف در مورد ماهیت، هدف، چگونگی انجام وظایف و نحوه ارزیابی نتایج حاصل از عملکرد است. پس بنابراین بایستی، روند انجام فعالیت‌های دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به روشنی مشخص گردد تا امر نظارت و ارزیابی را تسهیل نماید.

روایت‌های مشارکت‌کننده شماره (۵) بیانگر این مسئله است:

«به استانداردهایی وجود داشته باشد که همه بپذیرند که ما مثلاً به دانشگاه یا پژوهشکده یا هیأت علمی را با این ملاک ارزیابی می‌کنیم که بر اساس نوع دانشگاه و نوع مرکز پژوهشی هم

مشارکت‌کننده شماره (۱۱) بیان می‌کند:

«در برخی مراکز دانشگاهی مشاهده شده است که دادن اختیار به دانشگاه سبب قدرت گرفتن برخی افراد و تشکیل باندهایی شده است که حقوق همکاران خود و دانشجویان را با استفاده از اختیارات داده شده پایمال می‌کنند، این رویه‌ها منجر به صوری شدن فرایندهای ارزیابی شده و جامعه دانشگاهی نسبت به ارزیابی بی‌اعتماد می‌شوند».

۵) عدم وجود یک پایگاه اطلاعاتی مناسب و جامع به‌منظور ارزیابی و اعتبارسنجی: یکی از ابزارهای بسیار ضروری در امر نظارت و ارزیابی، دسترسی به ساختارهای اطلاعاتی سریع، صحیح و جامع است. متأسفانه در کشور ما هنوز یک پایگاه اطلاعاتی مناسب نداریم که این خود موجب کندی دسترسی به اطلاعات لازم برای تصمیم‌گیری می‌شود. از سوی دیگر در وضعیت فعلی تعدد مراکز نظارت و عدم دسترسی آسان به اطلاعات هریک از این سازمان‌ها برای سایر سازمان‌های نظارتی، موجب عدم هماهنگی و دوباره‌کاری و اتلاف وقت و هزینه و گاهی خسارات جبران‌ناپذیر می‌شود. در ذیل به ارائه نمونه از روایت مشارکت‌کننده شماره (۶) پرداخته شده است:

«ما به کاری با همکارانمان در مورد وضعیت شاخص‌های علم و فناوری کشور از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴ و مقایسه آن با وضعیت مطلوب ۱۴۰۴ انجام دادیم، در این زمینه ما به مشکلاتی برخوردیم، مثلاً در مورد اکثر شاخص‌ها ما نمی‌توانستیم آمار و اطلاعات پیدا بکنیم و یا اطلاعاتی که پیدا می‌کردیم با همدیگر هم‌خوانی نداشتند. یعنی می‌خواهیم بگویم که ما نیاز به یه جایی داریم که بتواند اطلاعات مختلف علم و فناوری کشور را هر ساله جمع‌آوری و منتشر بکند».

۶) فقدان وجود فرهنگ پاسخگویی، پیگیری، مطالبه‌گری و ارزیابی در نظام آموزش عالی: درگیری‌های آموزشی و پژوهشی منجر به ایجاد مشغله‌های گوناگونی برای اعضای هیئت‌علمی شده است؛ که این امر نیازمند ارزیابی از فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی آنها است که این مستلزم روحیه انتقادپذیری، خودانتقادی و مسئولیت‌پذیری در قبال انجام فعالیت‌ها است که نتیجه آن بهبود کیفیت خواهد بود

(محمدی، ۱۳۸۱). همواره دانشگاهیان خود را در سطح بالاتری نسبت به بقیه جامعه می‌بندد و خود را در معرض ارزیابی نمی‌گذارند. درحالی‌که ارزیابی یکی از مقوله‌های مهمی است که سازمان‌ها از طریق آن می‌توانند نقاط ضعف خود را پوشش دهند و آنها را به نقطه قوت تبدیل کنند. دانشگاه‌ها به دنبال خودارزیابی نبوده‌اند و در قبال هزینه‌هایی که انجام می‌دهند قادر به پاسخگویی نیستند که این خود یکی از مشکلاتی است که مانع از تحقق نظام ارزیابی و اعتباریابی می‌شود روایت‌های مشارکت‌کننده شماره ۱۴ نیز این ادعا را نشان می‌دهد:

«الآن شورا چند تا سند داره شورا کی آمده بگه وزیر تو مثلاً سندهای من را چیکار کردی، یعنی شورا نمی‌آید پیگیری و مطالبه‌گری بکند که آیا این اسناد اجرا شده‌اند یا نه، یا اینکه در چه مرحله‌ای از اجرا هستند، یا اینکه آیا وزیر یا دانشگاهیان یا سایر بخش‌های جامعه به این اسناد در برنامه‌های خودشان توجه می‌کنند یا نه، به همین خاطر هم وزیر پاسخگو نیست و هم دانشگاه‌ها پاسخگو نیستند و هم خود نهادهای بالادستی پاسخگو نیستند. اصلاً فرهنگ پاسخگویی و پیگیری در نظام آموزش عالی ما وجود ندارد. بنابراین، فرهنگ نظارت و ارزیابی نیز به تبع آن وجود ندارد».

بحث و نتیجه‌گیری

نظام آموزش عالی ایران در دهه‌های گذشته با چالش‌ها و مشکلات متعددی روبرو بوده است که باعث شده است نظارت و ارزیابی در نظام آموزش عالی آموزش عالی به‌عنوان یک عنصر مهم تلقی شود. در این راستا با توجه به حمایت اعتبارات دولتی برای ارتقای کیفیت دانشگاه‌ها و برنامه‌های آموزش عالی، اهمیت نظارت و ارزیابی در زیر نظام‌های آموزش عالی و به تبع آن پاسخگویی متوازن به نیازهای ذی‌نفعان و همچنین شفافیت عملکرد در این بخش بیش از گذشته روشن خواهد شد. آنچه مشخص است به‌منظور رسیدن به یک نظام نظارت و ارزیابی مدون و با کیفیت نیازمند شناسایی چالش‌ها و مشکلات نواقص موجود در این زمینه است که ضرورت توجه به طراحی، اصلاح و تقویت این نظام

تفکیک وظایف روشنی میان آنها صورت نگرفته است. با این حال، می‌توان ساختار منسجمی برای تضمین کیفیت ایجاد کرد به طوری که سیاست‌گذاری و مدیریت تمامی فعالیت‌های ارزیابی را در نهاد ارزیابی واحدی متمرکز ساخت و تقسیم وظایف مناسبی را در سطوح مختلف ارزیابی ایجاد نمود تا دستگاه‌های مختلف بتوانند از نتایج فعالیت‌های یکدیگر بهره‌گیری (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۱). یافته‌های تحقیق ریگی و همکاران (۱۳۹۸) و نتایج مطالعه Graffigan و همکاران (2014) نیز با یافته‌های فوق همخوانی دارد.

تمرکزگرایی در حوزه ارزیابی دانشگاه‌ها، مؤسسات و مراکز آموزش عالی از جانب دولت و حاکمیت به‌عنوان یکی از مسائل و مشکلاتی بود که در حوزه ارزیابی دانشگاه‌ها شناسایی شد. در حال حاضر، تمامی فعالیت‌های ارزیابی آموزش عالی در سطوح مختلف توسط مراکز دولتی و با رویکرد بالا به پایین انجام می‌شود. در این حالت، با توجه به اینکه هر دو نظارت‌کننده و نظارت شونده وابسته به دولت هستند، انجام نظارت و ارزیابی واقعی، شفاف و منظم دشوار و تا حدی ناممکن است. از طرف دیگر، ارزیابی دولتی تأثیر عوامل سیاسی را در مسئله ارزیابی پررنگ می‌سازد، انگیزه کافی برای فعالیت‌های داوطلبانه خودارزیابی، خودتنظیمی و خودحسابرسی ایجاد نمی‌کند و به‌صورتی شدن فرایندها و نتایج ارزیابی منجر می‌شود. فراستخواه (۱۳۹۱) نیز اشاره داشت که رویکرد ارزیابی نظام آموزش عالی ایران یک رویکرد از بالا به پایین است و نقش دولت در ارزیابی نظام‌های دانشگاهی ما بسیار بیشتر است.

نقش سیستم ارزیابی در آموزش عالی؛ جمع‌آوری داده‌ها، محاسبه شاخص‌ها، مقایسه با استانداردها و همچنین تفسیر و تحلیل نتایج، گزارش رسمی و نهایتاً دادن بازخورد و استفاده از اطلاعات به دست آمده برای ارائه خدمات کارآمد و اثربخش از طریق سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی استراتژیک بسیار حائز اهمیت است (ریگی و همکاران، ۱۴۰۰).

در نظام نظارت، ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاهی نیاز به وجود معیارهای شفاف و روشن بسیار ضروری است که این مورد نیز در مصاحبه با خبرگان به آن اشاره شد و اذعان داشتند

را دوچندان کرده است. به‌منظور محقق شدن هدف فوق پژوهش حاضر شکل گرفت و چالش‌های شناسایی شده نظام نظارت، ارزیابی و رتبه‌بندی نظام آموزش عالی ایران در ۶ دسته (تعدد نهادهای نظارت و ارزیابی و عدم وجود یک نهاد و متولی ملی نظارت و ارزیابی دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات آموزش عالی؛ نبود معیارهای شفاف، مشخص و استاندارد برای سنجش، نظارت، ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها؛ تمرکزگرایی در حوزه ارزیابی دانشگاه‌ها، مؤسسات و مراکز آموزش عالی از جانب دولت؛ اعتقاد، اعتماد و باور ضعیف دانشگاهیان نسبت به اهمیت و فایده نظارت و ارزیابی؛ عدم وجود یک پایگاه اطلاعاتی مناسب و جامع به‌منظور ارزیابی و اعتبارسنجی؛ ضعف فرهنگ پاسخگویی، پیگیری، مطالبه‌گری و ارزیابی در نظام آموزش عالی) تقسیم‌بندی شدند.

بررسی نهادهای سیاست‌گذاری در حوزه آموزش عالی ایران گواه بر وجود تعدد نهادهای ارزیابی در نظام آموزش عالی ایران نیز است. شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت علوم، مرکز تحقیقات و سیاست‌گذاری علمی کشور، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از این نهادهای سیاست‌گذار هستند که هرکدام به انجام نظارت، ارزیابی و رتبه‌بندی در حوزه آموزش عالی می‌پردازند. به این امر وجود دو نهاد مجزا در وزارت علوم از جمله مرکز تحقیقات، ارزشیابی و تضمین کیفیت سازمان سنجش و مرکز نظارت، ارزشیابی و تضمین کیفیت نیز اضافه شود که این نشان‌دهنده نهادهای متعدد در این حوزه است که منجر به این شده است آموزش عالی از اعتبارسنجی مدونی بهره نبرد. فعالیت‌های ارزیابی گسترده‌ای در نظام آموزش عالی و علم و فناوری کشور در حال انجام است. هریک از نهادهای شورای عالی انقلاب فرهنگی، سازمان اداری و استخدامی، شورای عتف، معاونت علمی و فناوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و موارد دیگر، شاخص‌هایی در زمینه آموزش عالی و پژوهشی تهیه کرده‌اند و مدعی ارزیابی بخش‌هایی از آن هستند. یکی از دلایل این مسئله، وجود دستگاه‌های متولی چندگانه برای سیاست‌گذاری و مدیریت نظام آموزش عالی و علم و فناوری کشور است و

است که دانشگاهیان به فرایند ارزیابی اعتماد و باور نداشته باشد و از این فرایند روبه روز دورتر شوند و فاصله بگیرند. هیچ سازمانی بدون اعتماد نمی‌تواند دوام بیاورد. اعتماد یک ساختار پیچیده است که شامل یک عنصر شناختی می‌شود که مبتنی بر دانش مصرف‌کننده از قابلیت‌های سازمان است و یک جزء عاطفی که پیوند عاطفی بین افراد سازمانی است که با گذشت زمان توسعه می‌یابد (Dowell et al., 2015). نتایج تحقیق وریگی و همکاران (۱۳۹۹) و Taylor (2018) نیز با یافته‌های فوق همخوانی دارد.

بررسی مصاحبه‌های انجام شده از متخصصین نشان داد که عدم وجود یک پایگاه اطلاعاتی مشخص به منظور ارزیابی، رتبه‌بندی و نظارت در آموزش عالی به عنوان یکی از مسائل و مشکلات در این زمینه به آن اشاره شده است. فعالیت‌های متنوعی که در آموزش عالی اتفاق می‌افتد نیازمند این است که یک پایگاه اطلاعاتی جامع بتواند این آمار که در زمینه‌های مختلف تولید علم روی داده است را ثبت کند؛ هرچند سال‌های اخیر پایگاه‌هایی از جمله پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در زمینه اطلاعات پایان‌نامه و رساله‌ها، پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) در زمینه آمار مستندات علمی، نشریات و همایش‌ها و مرکز آمار ایران در زمینه آمار پژوهشگران و بودجه پژوهشی. پایگاه‌های اطلاعاتی مذکور می‌توانند فضای پیش رو جهت ایجاد یک پایگاه اطلاعاتی جامع را تسهیل نمایند و منجر به این شود، پایگاه جامعی و تجمیع شده‌ای از تمامی این پایگاه‌ها ایجاد شود که به عنوان یک مرجع رسمی در ساختار نظام آموزش عالی ایران مشخص و قابل اتکا باشد. در این زمینه مختاریان و محمدی (۱۳۹۲) بیان می‌دارند، از آنجایی که ارزیابی فعالیت‌های نظام آموزش عالی بر اساس جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات آموزشی و پژوهشی انجام می‌گیرد، بنابراین وجود شبکه‌ها و نظام‌های اطلاعاتی دقیق و به هنگام از الزامات نظام ارزیابی مؤثر به شمار می‌آید. چنانچه Abugre (2018) در پژوهش خود ضعف در سیاست‌های نهادی و فقدان زیرساخت‌های آموزش عالی را به عنوان عوامل کلیدی چالش‌های آموزش عالی کشورهای در حال توسعه می‌داند.

که عدم وجود استانداردها و شاخص‌های ارزیابی مشخص، جامع و موردپذیرش همه نهادها باشد از چالش‌های مهم در این زمینه است. نهادها و سازمان‌هایی که مسئولیت تضمین کیفیت نظام آموزش عالی و علم و فناوری را بر عهده دارند، باید مأموریت‌ها، فرایندها، استانداردها و شاخص‌های ارزیابی روشنی داشته باشند که به طور عمومی در اختیار دیگران قرار گیرد. همچنین، گزارش کامل یا خلاصه ارزیابی‌های بیرونی نیز باید به صورت عمومی منتشر شده و در اختیار ذینفعان قرار داده شود. در حال حاضر، به جز نتایج رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی، گزارش دیگری از ارزیابی‌های بیرونی مؤسسات و دوره‌های تحصیلی منتشر نمی‌شود و گستره فعالیت‌های ارزیابی و سطح کیفی مؤسسات و دوره‌ها در حاله‌ای از ابهام قرار دارد که این نکته اشاره دارد نبود شاخص‌ها مشخص و روشن منجر به این شده است که دانشگاه نتوانند ارزیابی جامعی از خود داشته باشند.

در نظام نظارت، ارزیابی و رتبه‌بندی آموزش عالی باید به این نکته توجه داشت که همراه کردن بدنه دانشگاهی به فرایند ارزیابی در فرایند ارزیابی بسیار کمک‌کننده است. این که دانشگاهیان اعتماد و باور داشته باشند که نظارت و ارزیابی متمر ثمر است، می‌تواند فرایند ارزیابی را تسهیل نماید. برای اطمینان از معناداری ارزیابی‌های بیرونی، نهادهای تضمین کیفیت باید اعتماد مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی را بدست آورند. این نهادها، باید زمینه مشارکت ذینفعان مختلف شامل مدیران مؤسسات و گروه‌های آموزشی و پژوهشی، اعضای هیئت علمی، کارکنان غیر هیئت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان، کارفرمایان بازار کار را در ساختار نهادها، شوراها، کمیته‌های تخصصی و هیئت‌های ارزیابی فراهم سازند. در حال حاضر، ترکیب شورای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و گروه‌های تخصصی آن در آیین‌نامه مربوطه، عمدتاً از جایگاه‌های رسمی و تعداد کمی اعضای هیئت علمی تشکیل شده است و ذینفعان دیگر نادیده گرفته شده‌اند (آیین‌نامه نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۹۵). این عدم توجه به جامع دانشگاهی منجر به این شده

بر همین اساس ضرورت ایجاد یک نهاد متولی و مرجع به منظور نظارت و ارزشیابی اثربخش در حوزه آموزش عالی احساس می‌شود. البته در شرایط کنونی سازمان سنجش، نظام ارزشیابی و تضمین کیفیت را در سطح دوم فعالیت‌های خود مورد توجه قرار داده است و اقدامات عدیده‌ای را در این زمینه آغاز کرده است. با این وضعیت، نهادهای مختلف از قبیل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و شورای عالی انقلاب فرهنگی به ارزیابی و نظارت در حوزه آموزش عالی پرداخته‌اند که این تعدد نهادها نیازمند ایجاد یک ساختار متمرکز است که تمامی فعالیت‌های حوزه ارزیابی را به صورت متمرکز راهبری نماید که این امر منجر به هم‌افزایی در این زمینه خواهد شد.

- ذی‌نفعان آموزش عالی به دو بخش بیرونی و درونی تقسیم شده‌اند؛ ذی‌نفعان درونی افرادی هستند که مستقیماً از نتایج مشارکت و همفکری در آموزش عالی برخوردار می‌شوند؛ که می‌توان به اعضای هیئت علمی، دانشجویان و کارکنان در تمامی سطوح اشاره کرد. ذی‌نفعان بیرون آموزش عالی را می‌توان به سطح سیاست‌گذاری ملی، اشتغال و نهادهای مختلف دسته‌بندی کرد. بررسی این دو بخش از این ذی‌نفعان نشان می‌دهد که وجود یک ساختار تضمین کیفیت در آموزش عالی می‌تواند پاسخگوی این دو بخش از ذی‌نفعان باشد پس وجود یک ساختار تضمین کیفیت کارا و اثربخش برای آموزش عالی بسیار ضروری و لازم است.

- رمز اصلی موفقیت کشورهای توسعه‌یافته تکیه آن‌ها بر نظرات دانشگاهیان است. این کشورها برای علمی کردن تصمیم‌گیری‌های اجرایی در همه دستگاه‌ها و نهادها از نظریات تخصصی دانشگاهیان بهره می‌گیرند و مسئولان از مشاوره دانشگاهیان در تصمیم‌گیری‌های عمده و کلان بهره می‌جویند. به نظر می‌رسد می‌توان این موضوع را در قانون توسعه علمی کشور جای داد تا جنبه الزام‌آور پیدا کند طرد و انزوای دانشگاهیان نتیجه‌ای جز منزوی شدن کشور به دنبال نخواهد داشت و این تجربه‌ای ثابت شده است.

- آموزش عالی یکی از فعالیت‌های اصلی و عمده حساس و گسترده در جامعه است که نمی‌تواند متمرکز در نقاط خاص و به طور انحصاری در اختیار دولت باشد و دیگر نهادها در کشور از قبل آن بر حذر شوند؛ بنابراین در راه توسعه آموزش عالی باید به بخش خصوصی نیز قدرت عمل را ارائه کرد. ولی درعین حال دولت باید دائم نظارت عالی و کیفی خویش را بر آن داشته باشد. گسترش مشارکت دانشگاه‌ها در امور کشور نیازمند تمرکززدایی است و تا

همچنین نتایج تحقیق Prowse and Prowse (2019) نیز با یافته‌ها فوق همخوانی دارد.

تحلیل روایت‌های انجام شده نیز نشان داد که نبود فرهنگ پاسخگویی از مشکلات و چالش‌های شناسایی شده در این زمینه است. آموزش عالی نقش اساسی و مهمی در زیرنظام‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جوامع به عهده دارند. چنانچه به منظور پاسخ به الزامات، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، مدیران دولتی در پی مدیریت آموزش عالی منطبق با انتظارات متعدد، قدرت پرداخت شهریه و کارایی در فعالیتشان هستند (Sandu et al, 2014). می‌توان چنین بیان کرد که کشورها و جوامع به دلیل اینکه وظیفه تأمین بودجه دانشگاه را عهده‌دار هستند؛ بر کیفیت برنامه‌های آموزشی و پژوهشی، هماهنگی و یکپارچگی برنامه‌های دانشگاه با نیاز جامعه و پاسخگویی تأکید دارند؛ همچنین پاسخگویی به این مسئله که آیا پرداخت هزینه‌های عمومی منجر به کیفیت و اثربخشی خواهد شد یا خیر؟ در آموزش به طور عام و آموزش عالی به طور خاص نسبت به گذشته از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است (Masoun, 2000 نقل از مختاریان و محمدی، ۱۳۹۲).

به زعم Mcneil (2011) از آنجاکه منابع محدود است انتظارات برای نشان دادن نتایج عملکرد و بازده افزایش می‌یابد (Teresa, 2012). در این زمینه عباس‌پور، شاکری، رحیمیان و فراستخواه (۱۳۹۴) بیان می‌دارند از آنجایی که کنترل‌های بیشتر بر امور مالی در بخش‌های دولتی به منظور دستیابی به انتظارات بالاتر برای کیفیت و دسترس‌پذیری خدمات آموزشی صورت می‌گیرد، فشارها بر نقش دولت‌ها نتیجه دلالت‌های مهم برای بذل توجه به ماهیت مدیریت و پاسخگویی در آموزش عالی است. از این رو می‌توان گفت پاسخگویی مسئله‌ی مهمی محسوب می‌شود. برای پاسخگویی باید تلاش کرد آنچه را که قرار است انجام شود، عملی شود و سعی شود تا انتظارات موجود را برآورده کرد. همچنین نتایج تحقیق ریگی (۱۳۹۹) با نتایج فوق همخوانی دارد.

پیشنهادهای سیاستی از قرار زیر است:

- در کشور ما نهادهای متعددی وظیفه ارزشیابی و نظارت به عهده‌دار شده‌اند که این مسئله منجر به موازی کاری در این حوزه شده است و بعضاً تداخل وظایف و فعالیت‌ها به وجود آمده است؛

پری پور، ا.، سرمدی، م. ر.، ناطقی، ف.، و محمدی نایینی، م. (۱۳۹۹). ارائه الگوی ارزشیابی کیفیت آموزش ترکیبی در آموزش عالی مبتنی بر رویکرد ارزشیابی سیپ. فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۴، (۵۱). ۲۲-۷.

جعفری ثانی، ح.، جعفریان، س. م. ج.، و شاهسون، ز. (۱۳۹۷). چالش‌ها و تضمین کیفیت آموزش عالی با تأکید بر دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی دولتی در ایران. مجموعه مقالات نخستین همایش بین‌المللی و دوازدهمین همایش ملی ارزیابی کیفیت در نظام‌های دانشگاهی.

حاتمی، ج.، محمدی، ر.، و اسحاقی، ف. (۱۳۹۰). چالش ساختارسازی برای نظارت و ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی ایران. پنجمین همایش ارزیابی کیفیت در نظام دانشگاهی، دانشگاه تهران.

حاتمی، ج. (۱۳۹۵). چالش‌های آموزش علوم انسانی در دانشگاه‌های ایران: یک مطالعه کیفی. فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۰ (۳۲). ۲۳۴-۲۷۳.

رجایی، ا.، یمنی دوزی سرخابی، م.، خراسانی، ا.، و رضایی زاده، م. (۱۴۰۱). بررسی ابعاد تضمین کیفیت و رتبه‌بندی دانشگاهی در آموزش عالی. راهبرد فرهنگ، (۵۸).

ریگی، ع. (۱۳۹۹). بررسی انتقادی نظام آموزش عالی ایران بر اساس رتبه‌بندی‌های جهانی. رساله مقطع دکتری. دانشگاه کردستان.

ریگی، ع.، عزیزی، ن. ا. (۱۴۰۰). بررسی ساختارها و سازوکارهای ارزیابی کیفیت در نظام‌های آموزش عالی جهان. پانزدهمین همایش ارزیابی و تضمین کیفیت در نظام‌های دانشگاهی - ایران، سندج - ۱۹ و ۲۰ آبان.

ریگی، ع.، عزیزی، ن. ا.، و پورقاز، ع. (۱۳۹۸). تحلیل کیفیت نظام آموزش عالی ایران بر اساس موازین رتبه‌بندی‌های جهانی: رهیافت‌هایی برای برنامه ریزان آموزش عالی. مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، (۸)، ۱۲۱-۱۵۱.

ریگی، ع.، عزیزی، ن. ا.، و پورقاز، ع. (۱۳۹۹). تحلیل انتقادی عوامل برون دانشگاهی مؤثر بر رتبه جهانی دانشگاه‌های ایران. پژوهش در نظام‌های آموزشی، (۱۴)، ۹۱-۱۰۹.

سمندری، ل. ا. (۱۳۹۵). ارزیابی کیفیت آموزش عالی و ارائه الگوی مناسب ارزیابی کیفیت در دانشگاه فرهنگیان. کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، سالن همایش‌های بین‌المللی دانشگاه شهید بهشتی.

زمانی که تمرکزگرایی اصل محوری در اداره دانشگاه‌ها باشد، آنان نمی‌توانند به‌خوبی ابداعات و نوآوری‌های خود را متجلی کنند، پس باید به تدریج و در روندی کارشناسی و دقیق دانشگاه‌ها و هیئت‌های امنای آنان از اختیارات و مسئولیت‌های اداری مالی و فنی گسترده‌تری برخوردار شوند.

پیشنهاد‌های پژوهشی از قرار زیر است:

- پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی اهمیت و جایگاه نهادها و هیئت‌های نظارت و ارزیابی آموزش عالی استانی نیز موردتوجه قرار گیرد.

- یک مدل بومی و دربرگیرنده شاخص‌های جامع نظام نظارت و ارزیابی آموزش عالی با در نظر گرفتن اسناد بالادستی کشور در حوزه آموزش عالی، برنامه توسعه کشور و چشم‌اندازهای آموزش عالی برای رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در سطح کشور طراحی و تدوین شود.

- یک پژوهش به‌منظور شناسایی تأثیرگذارترین مقوله‌های اثرگذار در نظام نظارت و ارزیابی دانشگاه به روش سناریویی انجام و تحلیل شود.

محدودیت‌های پژوهش

- عدم دسترسی پژوهشگر به سایر مراکز آموزش عالی در سایر استان‌ها به علت وسعت کشور و پراکندگی مؤسسات آموزش عالی.
- عدم همکاری مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌هایی که مأموریتی متمایز از دانشگاه‌های دولتی دارند مانند دانشگاه فنی و حرفه‌ای، آزاد، پیام نور و علمی کاربردی شهر تهران.
- عدم همکاری بعضی از متخصصان و صاحب‌نظران با پژوهشگر برای انجام مصاحبه و جمع‌آوری داده‌ها.
- تغییر مکرر زمان مصاحبه به علت مشغله مصاحبه‌شوندگان که منجر به زمان‌بر شدن تحقیق شد.

منابع

- پازارگادی، م.، پیروی، ح. ا.، پورخوشبخت، ی.، علوی مجد، ح.، عزیزی، ف. (۱۳۸۰). ارائه الگویی برای اعتباربخشی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، (۴)، ۳۴-۴۶.
- پازارگادی م. (۱۳۷۷). ارائه الگویی جهت اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی (دولتی و غیردولتی). رساله دکترای مدیریت آموزشی. دانشگاه آزاد اسلامی.

- The International Journal of Higher Education Research, 75 (2), 323-339.
- Benito, M., & Romera, R. (2011). Improving quality assessment of composite indicators in university rankings: a case study of French and German universities of excellence. *Scientometrics*, 89(1), 153-176.
- Chakraborty, S. B., & Chowdhury, M. D. (2021). Academic Monitoring and Evaluation System of the Undergraduate Students at a Government College of Bangladesh: Problems and Remedies. *International Journal of Scientific & Engineering Research*. 12(2).
- Damme, D. V. (2002). *Trends and Models in international Quality Assurance and Accreditation in Higher Education in Relation to Trade in Education Services*. Washington, D.C. USA.
- Dickeson, R. C. (2006). *The Need for Accreditation Reform. The Secretary of Education Commission on The Future of Higher Education*. Washington DC.
- Dowell, D., Morrison, M., & Heffernan, T. (2015). The changing importance of affective trust and cognitive trust across the relationship lifecycle: A study of business-to-business relationships. *Industrial Marketing Management*, 44, 119-130.
- Farstakhah, M. (2011). *Evaluation of the quality of higher education in Iran: application of grounded theory*. Tehran: Publications of Higher Education Research and Planning Institute. [In Persian]
- Fernate, A., Surikova, S., Kalnina, D., & Romero, C. S. (2009, September). Research-based academic studies: Promotion of the quality of learning outcomes in higher education. In *European Conference on Educational Research, University of Vienna* (pp. 28-30).
- Graffigna, A. M., Ghilardi, L., Fraca, C., de los Angeles Morell, M., Simonassi, M. L., Bartol, R., & Mengual, M. (2014). University Evaluation. From the Program's Accreditation to the Institutional Evaluation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2635-2639.
- Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse education today*, 24(2), 105-112.
- Hatami, J. (2015). Challenges of humanities education in Iranian universities: a qualitative study. *Educational Systems Research Quarterly*, 10(32). 273-234. [In Persian]
- Hatami, J., Mohammadi, R., & Ishaghi, F. (2011). The challenge of structuring for quality monitoring and evaluation in Iran's higher education. The fifth conference on quality assessment in the academic system, University of Tehran. [In Persian]
- Hazelkorn, E. (2009). Impact of Global Rankings on Higher Education Research and the Production of Knowledge. UNESCO Forum on Higher Education. *Research and Knowledge*, 15, 1-14.
- Hou, Y.-C., Morse, R., Ince, M., Chen, H.-J., Chiang, C.-L., & Chan, Y. (2015). Is the Asian quality assurance system for higher education going global? Assessing the impact of three types of program accreditation on Taiwanese universities. *Studies in Higher Education*, 40(1), 83-105.
- Jafari Thani, H., Jafarian, S. M. J., & Shahsoun, Z. (2018). Challenges and guaranteeing the quality of higher education. *Journal of Higher Education Research*, 1(1), 1-10.
- شرفی، م. (۱۳۸۸). رتبه‌بندی‌های دانشگاهی در جهان. تدبیر، شماره ۲۰۶.
- شعبانی زنگنه، ف.، حسینی، س. ر.، و صفری، م. (۱۳۹۹). تدوین چارچوب ارزیابی کیفیت دانشگاه در راستای توسعه‌ی کارآفرینی دانشگاهی. مجله توسعه‌ی آموزش جنبدی شاپور، ۱۵(۳).
- عباس پور، ع.، شاکری عباس‌آباد، م.، رحیمیان، ح.، و فراستخواه، م. (۱۳۹۴). تحقیق کیفی پیرامون راهبردهای پاسخگویی دانشگاه‌های دولتی از دیدگاه خبرگان آموزش عالی. پژوهش‌های رهبری و مدیریت آموزشی، ۱(۳)، ۱-۲۷.
- فراستخواه، م. (۱۳۹۱). ارزیابی کیفیت آموزش عالی در ایران: کاربردی از نظریه مبانی. تهران: انتشارات موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- مختاریان، ف.، و محمدی، ر. (۱۳۹۲). کارگاه‌های مجازی ارزشیابی کیفیت: ضرورت‌ها و راهکارها. برگرفته از مجموعه مقالات دومین کنفرانس ملی ارزشیابی و تضمین کیفیت در نظام‌های آموزش عالی، تهران: سازمان سنجش آموزش کشور، ۹۱-۱۱۸.
- مدهوشی، م.، نیازی، ع. (۱۳۹۵). بررسی و تبیین جایگاه آموزش عالی ایران در جهان. فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران، ۲(۴)، ۱۱۳-۱۴۸.
- مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۴۰۱). الزامات سیاستی استقرار نظام تضمین کیفیت در آموزش عالی و پژوهش کشور. معاونت پژوهش‌های اجتماعی و فرهنگی.
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. (۱۳۹۵). آیین‌نامه نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری.
- یارمحمدیان، م. ح.، شاه‌طالبی، س.، فولادوند، م.، و شاه‌طالبی، ب. (۱۳۹۳). ارائه مدلی برای ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها؛ مورد مطالعه دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان. رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۶(۲)، ۲۰-۳۴.

References

- Abbaspour, A., Shakri A. M., Rahimian, H. & Farastkhah, M. (2014). Qualitative research on accountability strategies of public universities from the point of view of higher education experts. *Educational Leadership and Management Research*, 1(3), 1-27. [In Persian]
- Abugre, J. B. (2018) Institutional Governance and Management Systems in Sub-Saharan Africa Higher Education: Developments and Challenges in a Ghanaian Research University. *Higher Education*:

- quality assurance and university ranking in higher education. *Culture strategy*, (58). [In Persian]
- Rigi, A. (2019). *Critical review of Iran's higher education system based on global rankings*. PhD dissertation. The University of Kordestan. [In Persian]
- Rigi, A., & Azizi, N. (2021). Investigating the structures and mechanisms of quality assessment in the higher education systems of the world. *The 15th Conference on Evaluation and Quality Assurance in Academic Systems - Iran, Sanandaj - November 19 and 20*. [In Persian]
- Rigi, A., Azizi, N., & Pourgaz, A. W. (2018). Analyzing the quality of Iran's higher education system based on global rankings: approaches for higher education planners. *Educational planning studies*, (8), 121-151. [In Persian]
- Rigi, A., Azizi, N., & Pourgaz, A. W. (2019). Critical analysis of extra-academic factors affecting the global ranking of Iranian universities. *Journal of Research in Educational Systems*, (14), 91-109. [In Persian]
- Samandari, L. (2015). Assessing the quality of higher education and providing a suitable model for quality assessment in Farhangian University. *International Conference of Management Elites*, International Conference Hall of Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Sandu, E. A., Solomon, G., Morar, D., & Muhammad, A. S. (2014). Considerations on implementation of a social accountability management system model in higher education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 142, 169-175.
- Sarrico, C. S., Rosa, M. J., Teixeira, P. N., & Cardoso, M. F. (2010). Assessing quality and evaluating performance in higher education: Worlds apart or complementary views?. *Minerva*, 48(1), 35-54.
- Shabani Zanganeh, F., Hosseini, S. R., & Safari, M. (2019). Development of university quality assessment framework in the direction of academic entrepreneurship development. *Jundishapur Education Development Journal*, 15(3). [In Persian]
- Sharfi, M. (2019). University rankings in the world. *Tadbir*, No. 206. [In Persian]
- Shehatta, I., & Mahmood, K. (2016). Correlation among top 100 universities in the major six global rankings: policy implications. *Scientometrics*, 109(2), 1231-1254.
- Speziale, M. T. (2012). Differentiating higher education accountability in the global setting: A comparison between Boston University and University of Bologna. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 1153-1163.
- Taylor, C. S. (2018). *International accreditation and the standards of US regional accrediting agencies* (Doctoral dissertation, Lehigh University).
- Verma, A. (2016). A review of quality assurance in higher education institutions. *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature (IMPACT: IJRHAL)*, 44(5), 55-66.
- Vlasceannu, V. L.; Grunberg, L. & Parlea, D. (2004). Quality Assurance and accreditation: aGlossary of basic terms and definitions. Bucharest, Unesco-Cebers, paper on on higer education, retrieved on 30.
- Waters, M. (2001). *Globalization*. Routledge, London.
- education with an emphasis on universities and government higher education centers in Iran. Collection of papers of the *first international conference and the twelfth national conference on quality assessment in university systems*. [In Persian]
- Kumar, P., Shukla, B., & Passey, D. (2020). Impact of accreditation on quality and excellence of higher education institutions. *Revista Investigacion Operacional*, 41(2), 151-167.
- Madhoshi, M., & Niazi, J. (2015). Examining and explaining the position of Iran's higher education in the world. *Iranian Higher Education Association Quarterly*, (4)2, 113-148. [In Persian]
- Majlis Research Center. (2022). Policy requirements for the establishment of quality assurance system in higher education and research of the country. Deputy of social and cultural research. [In Persian]
- McNeil, R. C. (2011). A Program Evaluation Model: Using Bloom's Taxonomy to Identify Outcome Indicators in Outcomes-Based Program Evaluations. *Journal of adult education*, 40(2), 24-29.
- Ministry of Science, Research and Technology. (2015). Regulation of the monitoring, evaluation and quality assurance system of science, research and technology. [In Persian]
- Moyo D. (2009). *Dead aid*. Penguin, London.
- Mukhtarian, F., & Mohammadi, R. (2012). Quality evaluation virtual workshops: necessities and solutions. Taken from the collection of articles of the *second national conference on evaluation and quality assurance in higher education systems*, Tehran: Organization of National Education Assessment, 91-118. [In Persian]
- Nauta, P. D; Omar, P. L. Scheele, J. P. (2004). *Accreditation Models in Higher Education Experiences and Perspectives*. European Network for Quality Assurance in Higher Education. Helsinki
- Olcay, G. A., & Bulu, M. (2017). Is measuring the knowledge creation of universities possible?: A review of university rankings. *Technological Forecasting and Social Change*, 123, 153-160.
- Paripour, A., Sarmadi, M., Natagi, F., & Mohammadi N. M. (2020). Presenting the quality evaluation model of combined education in higher education based on SIP evaluation approach. *Journal of Research in Educational Systems*, 14(51), 7-22. [In Persian]
- Pazargadi, M. (1998). *Providing a model for the accreditation of universities and higher education institutions (government and non-government)*. Doctoral dissertation in educational management. Islamic Azad university. [In Persian]
- Pazargadi, M., Peyravi, H., Pourkhoshbakht, Y., Alavi, M. H., & Azizi, F. (2002). Providing a model for the accreditation of medical sciences universities in the country. *Iranian Journal of Education in Medical Sciences*, (4), 34-46. [In Persian]
- Peng, K. H., & Tzeng, G. H. (2012, April). Strategies for Improving Accreditation Performance in Higher Education Institution. In *CSEdu* (2) (211-221).
- Prowse, P., & Prowse, J. (2009). The dilemma of performance appraisal. *Measuring business excellence*, 13(4), 69-77.
- Rajaeae, A., Yemeni Dozi Sorkhabi, M., Khorasani, A., Rezaizadeh, M. (2022). Investigating dimensions of

evaluating the performance of universities; Study case of Islamic Azad University, Khorasgan branch. *A new approach in educational management*, 6(2). 20-34. [In Persian]

Wicking, P. (2020). Formative assessment of students from a Confucian heritage culture: Insights from Japan. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 45(2), 180-192.

Yarmohamedian, M. H., & Shah-Talebi, S; Foulavand, M; Shah Talabi, B. (2013). Presenting a model for